

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.03/30.01.2021.I.16.03 РАҚАМЛИ
ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

САЛИХОДЖАЕВА УМИДА АБДУАКБАР ҚИЗИ

**ЎЗБЕКИСТОНДА АҲОЛИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИНИНГ СТАТИСТИК
ТАДҚИҚИ**

08.00.06 – Эконометрика ва статистика

**Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ**

Тошкент – 2022

Мундарижа:

Кириш	3
I Боб. АҲОЛИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИ ВА УНДАГИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРНИ СТАТИСТИК ТАДҚИҚ ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	13
1.1. Аҳоли турмуш даражасини статистик баҳолашнинг назарий-услубий жиҳатлари.....	13
1.2. Аҳоли турмуш даражасини ифодаловчи статистик кўрсаткичлари тизими.....	24
1.3. Хорижий давлатларда аҳоли турмуш даражасини статистик баҳолаш бўйича халқаро тажрибалар ва улардан маҳаллий даражаларда фойдаланиш йўллари.....	40
Биринчи боб бўйича хулоса.....	56
II Боб. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА АҲОЛИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИ ҲОЛАТИ ВА УНДАГИ АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРНИ СТАТИСТИК УСУЛЛАРДАГИ ТАҲЛИЛИ	58
2.1. Аҳоли турмуш даражасининг ҳолати ва ундаги ўзгаришларни иқтисодий-статистик таҳлили.....	58
2.2. Аҳоли турмуш даражасидаги ўзгаришларнинг махсус статистик усуллардаги таҳлили.....	70
2.3. Уй хўжаликлари бюджети статистикасининг услубий жиҳатлари.....	85
Иккинчи боб бўйича хулоса.....	102
III Боб. АҲОЛИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИНИ ВА УНДАГИ АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРНИ ЭКОНОМЕТРИК МОДЕЛЛАШТИРИШ ВА ПРОГНОЗЛАШ	104
3.1. Аҳоли турмуш даражаси ва ундаги асосий тенденцияларнинг эконометрик моделларини тузиш.....	104
3.2. Аҳоли турмуш даражасининг истикболдаги ҳолатини кўп вариантли статистик прогнозларини ишлаб чиқиш.....	113
3.3. Аҳоли турмуш даражаси ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий йўналишлари.....	124
Учинчи боб бўйича хулоса.....	132
Хулоса	138
Фойдаланилган адабиётлар.....	146
Иловалар.....	146

Кириш

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда аҳоли турмуш даражасини оширишга қаратилган чора-тадбирлар мунтазам амалга оширилишига қарамай, у кўп омилли масала эканлиги сабабли камбағаллик асосий муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. БМТ Бош ассамблеясининг 2000 йилда қабул қилинган «Минг йиллик ривожланиш дастури» ҳамда 2015 йилда тасдиқланган «2030 йилгача мўлжалланган 17 та мақсад ва 169 та вазифалардан иборат, барқарор ривожланиш мақсадлари»¹да дунё мамлакатлари аҳолисини иқтисодий қўллаб-қувватлаш, ижтимоий муҳофаза қилиш, аҳоли саломатлигини асраш, фаровон турмуш кечиришига қаратилган муҳим чора-тадбирларга алоҳида эътибор қаратилган. «Дунёда 800 миллиондан зиёд кишилар хали ҳам кунига 1,25 АҚШ доллардан камроқ маблағга яшайдилар, уларнинг кўпчилиги етарли озиқ-овқат, тоза ичимлик суви ва санитария шароитларидан фойдаланиш имкониятига эга эмаслар»². Бугунги кунда аҳоли турмуш даражасини ошириш, жумладан камбағаллик чегарасини камайтириш ва бандлик даражасини ошириш масалалари долзарб муаммолар таркибига киради.

Жаҳонда иқтисодиётнинг таркибий-технологик ва касблар классификациясидаги кескин ўзгаришлар шароитида аҳоли турмуш даражасини оширишга бағишланган илмий тадқиқотларга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. Бу борада, ўртача умр кўриш давомийлигини оширишда сифатли соғлиқни сақлаш тизимини ташкил қилиш, жинойтчиликни камайтириш, атроф-муҳитнинг ифлосланиш даражасини пасайтириш, бандлик ва барқарор даромад сингари йўналишлар бўйича кўрсаткичларни статистик таҳлил усулларини такомиллаштириш, уларга таъсир этувчи

¹ <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/goal-01/>

² <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/goal-01/>

омилларни статистик параметрлар орқали баҳолашнинг аниқлик даражасини ошириш борасидаги тадқиқотлар шулар жумласидандир.

Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида инсон кадри ва манфаатлари юқори ўринга кўйилиши аҳоли турмуш даражасини сифат жиҳатдан юксалтиришда муҳим аҳамият касб этиб, ўтган йиллар мобайнида ижтимоий соҳада, жумладан «Темир дафтар», «Аёллар дафтари», «Ёшлар дафтари» сингари янги механизмларнинг амалиётга жорий қилиниши бу борада амалга оширилаётган чора-тадбирларнинг натижадорлигини таъминлашга ижобий таъсир кўрсатди. Аҳоли турмуш даражасини оширишда муҳим омиллардан бири аҳоли даромадлари, хусусан «Дехқон ва фермерлар даромадини камида 2 баравар ошириш»³, минг йиллик тараққиёт дастурида кўзда тутилган тоза ичимлик суви, сув ресурсларини асраб-авайлашга йўналтирилган «Сув ресурсларини бошқариш тизимини тубдан ислоҳ қилиш ва сувни тежаш бўйича алоҳида давлат дастурини амалга ошириш, хусусан, 2026 йилгача республика аҳолисининг тоза ичимлик суви билан таъминланганлик даражасини 87 фоизга етказиш, 32 та йирик шаҳарлар ва 155 та туман марказларида оқова сув тизимларини янгилаш»⁴ сингари муҳим устувор вазифалар белгилаб берилган. Бу борада аҳоли даромадлари ва турмуш даражасини ошириш омилларини статистик усулларда баҳолаш, статистик кўрсаткичлар тизими ва прогнозлашнинг илмий-услубий асосларини такомиллаштириш ҳамда эконометрик моделларни тузиш бўйича илмий тадқиқотларни янада чуқурлаштириш мақсадга мувофиқ.

Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60 сонли «2022-2026 йиллар учун мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси» тўғрисидаги, 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги фармонлари, 2020 йил 3 августдаги

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60 сонли “2022-2026 йиллар учун мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги фармони. <https://lex.uz/ru/>

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60 сон “2022-2026 йиллар учун мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармони.